

Яцинік Алла

викладач кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

**ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ СЕНСОРНИХ МАТЕРІАЛІВ
МОНТЕССОРІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-
РУХОВОГО АПАРАТУ**

Питання формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку посідає провідне місце в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Актуальність цього напрямку освітньої роботи визначається впливом мовлення на процес загального розвитку особистості, становлення вищих психічних функцій. Особливого значення питання формування мовленнєвої компетентності набуває в освітньо-реабілітаційній роботі з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату.

Порушення опорно-рухового апарату характеризуються обмеженням рухової функції у наслідок ураження центральної нервової системи. До найбільш поширених форм порушень опорно-рухового апарату віднесено дитячий церебральний параліч (ДЦП). Дитячий церебральний параліч визначається фахівцями як комплекс порушень рухової активності людини у наслідок ураження головного мозку або інших відділів центральної нервової системи під час пологів або у пренатальному періоді. ДЦП має свої специфічні прояви: порушення постави, рівноваги, парези, паралічі, недостатня м'язова сила, мимовільні рухи, «танцююча» хода або взагалі суттєве обмеження пересування. Слід зауважити, що доволі часто ДЦП може супроводжуватись порушеннями інтелектуального розвитку, зору, слуху, мовлення. Ці

особливості слід враховувати під час організації освітньо-реабілітаційної діяльності. Значущість формування мовленнєвої компетентності не тільки у процесі соціалізації особистості, а в першу чергу, у процесі розвитку когнітивних та вищих психічних функцій, активне впровадження інноваційних підходів до організації навчання та реабілітації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, обумовило пошук сучасних методів та підходів для забезпечення ефективності реабілітації дітей з ДЦП.

У відповідності до змісту Базового компоненту дошкільної освіти (2021) мовленнєва компетентність дитини дошкільного віку передбачає сформованість всіх компонентів мовленнєвої діяльності дитини у врахуванням вікових особливостей становлення мовленнєвого розвитку: зв'язне мовлення, фонематична, лексична, граматична система, культура мовленнєвого спілкування.

Аналіз існуючих на сьогоднішній день методик розвитку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку з типовим та неповносправним розвитком, вивчення передового педагогічного досвіду, сучасних освітніх технологій, надбань педагогічної науки та досягнень відомих практиків, дозволив нам розробити програму розвитку мовлення дитини дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату на основі сенсорних матеріалів М. Монтесорі.

Методика М. Монтесорі з розвитку мовлення дитини ґрунтується на фізіологічній основі – створюються умови для спонтанного розвитку мовлення та різних видів мовленнєвої діяльності.

Головною метою розвитку маленької дитини М. Монтесорі вважала розвиток пізнавальних процесів та інтелекту. Основою формування пізнавальних процесів визнано сприйняття. Інтелектуальний розвиток дитини забезпечується здатністю збирати, розрізняти і класифікувати чуттєві враження. Розроблений М. Монтесорі сенсорний матеріал передбачає проведення з дитиною таких вправ, які допомагають дитині розвивати свій інтелект за допомогою усвідомлення, розпізнання і класифікації різних чуттєвих ознак

предметів. Це не просто різноманітні іграшки для гри дитини, а саме дидактичний матеріал для серйозних навчальних вправ. Показово, що дії з цим матеріалом М. Монтесорі називала не грою, а «роботою».

У сенсорному матеріалі Монтесорі представлені різноманітні завдання щодо сприйняття та визначання якостей предметів – форми, кольору, розміру, температури, ваги, гладкості або шершавості поверхні, запахів, звуків та інших ознак. Основний акцент зроблено на те, що в першу чергу дитині подаються «виокремлені» від самого предмету якості, ознаки. В кожному предметі виділено саме ту ознаку-якість, на які потрібно сконцентрувати увагу дитини, і відкинуто все зайве, що відволікає дитину від усвідомлення цієї ознаки-якості.

Дуже прискіпливе ставлення до якості сенсорного матеріалу пояснюється тим, що в педагогічній системі М. Монтесорі він є провідним засобом навчання та корекції дитини.

Програма представляє собою комплекс ігрових завдань на основі сенсорного матеріалу М. Монтесорі. Для роботи нами були обрані наступні матеріали:

1. «Тактильні долоньки».

Набір містить фанерну панель (35 x 25 x 0,6 см), 6 карток (11,5 x 11,5 x 0,6 см) і 12 зображень долоньок різної текстури. Використання набору в освітньому процесі сприяє розвитку: уваги, спостережливості, сприйняття, пам'яті, моторики, сенсорних відчуттів, просторових уявлень, елементарних математичних уявлень.

2. Дошка Монтесорі.

Дошка Монтесорі виготовлена з фанери березової і покрита лаком. Для настінного розміщення є кріплення.

На дошці розміщені різні матеріали, розвиваючі тактильні відчуття (структура матеріалу, теплопровідність і ін.).

Використовуючи дошку, дитина вчиться стежити за рухомим предметом, розвиває координацію і концентрацію, дрібну моторику, пізнавальний інтерес.

3. Монтессорі – вкладка «Круг, квадрат, трикутник» Ці вкладиші розділені для того, щоб ускладнювати завдання поступово! Запропонуйте спочатку коло, потім поміняйте на трикутник і квадрат. А коли дитина почне впевнено збирати деталі можна запропонувати всі вкладиші відразу.

4. Брусочок – шнурівка допоможе в розвитку дрібної моторики, просторового сприйняття, логічного мислення і дасть уявлення про такі поняття як «розмір» і «колір». В брусок з отворами необхідно протягнути кілочки різних діаметрів.

5. Дидактичні картки за темами «Пори року», «Африканські тварини».

Дорослий пропонує дитині за допомогою карток пограти в наступні ігри:

«Скажи який» – а дорослий демонструє картку з зображенням тварини та пропонує дитині підібрати слова-ознаки, відповідаючи на запитання «який?»

«Відгадай хто (що) це» – дорослий перелічує якості та пропонує дитині здогадатися про кого або що йдеться мова на основі наочності (серед представлених картинок дитина повинна обрати ту, про зображення якої чує опис).

Представлена нами програма формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку спрямована на розвиток лексичної сторони мовлення, зокрема, розширення словника прикметників та передбачає п'ять блоків завдань з використанням сенсорних матеріалів М. Монтессорі:

I Блок – Розширення словника прикметників.

Для вирішення корекційних завдань цього блоку використовуються дидактичні картки за темою «Пори року», «Африканські тварини».

Дітям пропонується пограти у гру «Скажи який».

II Блок – Узагальнення лексичних узагальнень.

1. Дидактичні картки за темою «Пори року», «Африканські тварини», дітям пропонується пограти у гру «Відгадай хто (що) це»

2. Матеріал «Тактильна долонька». Дітям пропонується розглянути матеріал, «поміряти» долоньку до своєї руки, та спробувати відповісти на запитання «Які почуття викликає «тактильна долонька», яка вона на дотик?»

(гладенька, нерівна, шороховата). Також доцільним буде використовувати для формування відчуття тепла і формування прикметників з цієї тематики (холодний, теплий, гарячий).

III Блок – Формування лексико-семантичних явищ.

Для реалізації завдань цього боку дітям пропонуються Монтесорі-вкладка «Круг, квадрат, трикутник» та «Брусочок-шнурівка».

Спочатку необхідно провести роботу з ознайомлення дітей з дидактичними матеріалами, навчити визначати, що є елементами цих ігор, стимулювати відповідати на питання якого кольору та розміру ці деталі.

Коли дитина навчиться відповідати на ці завдання слід завдання ускладнювати: скажи навпаки, як ще можна сказати; спробуй визначити, яке слово зайве (педагог добирає прикметники, які описують елементи та їх колір, матеріал елементів дидактичного матеріалу)

- 1) антонімія (скажи навпаки).
- 2) синонімія (як ще можна назвати).
- 3) багатозначність (яке слово зайве).

IV Блок – Словотвір.

Для вирішення завдань цього блоку використовувалась «Дошка Монтесорі». Дитину необхідно ознайомити з дошкою, надати можливість розглянути та дослідити її спочатку під керівництвом педагога а потім самостійно. Під час роботи щодо виконання дидактичних завдань цього блоку дітям пропонується відповідати на запитання.

1) формування контролю за семантикою і морфологічним оформленням похідних слів. «Мішок – який (великий чи малий), мішечок – малий чи великий. Щітка (Яка), щіточка. Якщо щіточка, то яка вона за розміром?»

2) словотвір прикметників. «Яка на дотик щітка, а щіточка?», «Якого кольору мішечок, якого розміру?»

- а) значення якостей предмета із суфіксами -ив, -лив, -н.
- б) присвійних прикметників із суфіксами -ів, -ин, -ач, -яч, -и.
- в) у значенні матеріалу із суфіксами -н, -ан, -ов, -ев.

V Блок – Лексична системність.

Виконання окреслених завдань цього блоку відбувається за допомогою «Дошки Монтессорі» та Монтессорі-вкладку «Круг, трикутник, квадрат». На основі цих дидактичних матеріалів дітей заохочують до словотворення за визначеними схемами за допомогою питань:

- 1) добір слів за схемою прикметник + іменник у називному відмінку.
- 2) добір слів за схемою іменник + якісні та відносні прикметники.

Отже, описана нами програма формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату побудована на особливостях розвитку дитини з ДЦП, індивідуальних особливостях дошкільників цієї категорії, враховує вікові особливості, досягнення передового педагогічного досвіду та провідні завдання мовленнєвого розвитку. Може бути застосована у процесі організації освітньо-реабілітаційної діяльності закладу освіти та під час проведення індивідуальних занять педагогами-практиками.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2006. 120 с.
3. Дегтяренко Т.М., Вавіна Л.С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посібн. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 302 с.
4. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник/ Укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. — Львів: Колесо, 2008. — 144 с.
5. Монтессори М. Научная педагогика. Москва : Народная книга, 2014. 1024 с.